

Kunnskapsdepartementet

Vår dato: 29.06.2023

Vår ref.: 234709/1

Innspill til profesjonsmeldingen

Forskerforbundet viser til brev av 28. april og oversender med dette innspill til Kunnskapsdepartementets arbeid med stortingsmeldingen om profesjonsutdanningene.

Forskerforbundet mener at en større andel av samfunnets ressurser må investeres i kunnskap, og at betydningen av høyere utdanning må anerkjennes, verdsettes og styrkes. Høy kvalitet i forskning og utdanning legger grunnlaget for profesjonsutøvere som kan utvikle kvalitativt gode og effektive velferdstjenester.

Utfordringene som trekkes fram i høringsnotatet er i all hovedsak relevante, men Forskerforbundet etterlyser et langt sterkere søkelys på helt vesentlige forutsetninger for kvalitet i profesjonsutdanningene. Stortingsmeldingen må omhandle finansiering og rammevilkår for kvalitet, og med det sikre at profesjonsyrkene fortsatt bygger på solide forskningsbaserte og profesjonsnære gradsutdanninger. Dette utdypes under.

Nasjonal styring og faglig frihet – behov for bedre balanse

Nasjonale rammeplaner skal sikre en felles standard og er viktige for å sikre likeverd i velferdstjenestene. Det er i dag store forskjeller med hensyn til hvor inngripende eller detaljerte rammeplaner og tilhørende retningslinjer er. Særlig lærerutdanningene er kjennetegnet av reformhyppighet og politisk initierte endringer. Dette svekker fagmiljøenes arbeid med kontinuerlig videreutvikling og kvalitetssikring av utdanningene.

Profesjonsutdanningene utvikles best med sterk faglig innflytelse fra profesjonsutdannerne, tett samarbeid på tvers av fagmiljøene og i nær dialog med praksisfeltet. Forskerforbundet støtter derfor arbeidet med å gjøre rammeplanene mer overordnet, og at retningslinjer ikke lenger forskriftsfestes (jfr. Meld. St. 2020-2021). At fagmiljøene sikres et større handlingsrom gir økt fleksibilitet, bedre mulighet til kontinuerlig utvikling, kopling av forskning og undervisning, og tilpasning til institusjonelle fortrinn og regionale behov. Dette står ikke i motsetning til en fortsatt sterk profesjonstilknytning og behovet for å sikre en felles minstestandard for kompetanse.

Det pågår et arbeid med forenklinger i forskrifter om rammeplaner for lærerutdanningene. Forskerforbundet mener forslagene til det hurtigarbeidende rammeplanutvalget vil kunne gi bedre mulighet for mobilitet og innpassing av tidligere utdanning. Endringene er ikke større enn at de bør kunne tre i kraft til studiestart høsten 2023. Fase to av dette arbeidet er mer

omfattende og inkluderer utredning av hva det vil si å styre lærerutdanningene mer overordnet. Forskerforbundet er fornøyd med at det her legges opp til en langsiktig og kunnskapsbasert prosess og forutsetter at den gjennomføres i tett dialog med fagmiljøene og praksisfeltet.

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Inkludere tiltak som reduserer det samlede styringstrykket i profesjonsutdanningene, i tråd med intensjonene i tillitsreformen, tilpasset særtrekk ved den enkelte utdanning og i nær dialog med fagmiljø og praksisfelt.
- Foreslå tiltak som sikrer bedre mulighet for studentmobilitet. Krav til struktur og innhold i rammeplaner og retningslinjer må i minst mulig grad hindre at studentene kan ta deler av utdanningen ved en annen institusjon.

Finansiering - en forutsetning for kvalitet

Det er påfallende at finansiering og ressursituasjonen ikke omtales når Kunnskapsdepartementet i høringsnotatet identifiserer ulike utfordringer meldingen må klargjøre. Kuttene i universitets- og høyskolesektoren rammer kjernevirksomheten og svekker fagmiljøenes forutsetning for å tilby profesjonsutdanninger i tråd med de krav og målsettinger til innhold og læringsutbytte som følger av rammeplaner og retningslinjer. En presset økonomisk situasjon kombinert med utsikter til lavere studenttilstrømning gjør at flere institusjoner nå reduserer ansattes forskningstid, kutter i undervisningstilbudet og/eller planlegger for reduksjon i antall årsverk.

Regjeringen må følge opp Hurdalsplattformens målsettinger om å øke institusjonens basisbevilgninger og sikre at finansieringen samsvarer med det faktiske ressursbehovet. Meldingen må også foreslå tiltak til hvordan fagmiljø kan opprettholdes selv i perioder med sviktende studenttilstrømning. Dette er nødvendig for å sikre robuste profesjonsutdanninger over hele landet.

Flere av profesjonsutdanningene har over tid argumentert for en høyere innplassering i finansieringskategorisystemet for å sikre at tildelingene samsvarer med faktiske kostnadsnivåer og ressursbehov. Med utsynsmeldingen har Stortinget nå fattet vedtak om å redusere fra 6 til 3 finansieringskategorier. Det er knyttet stor usikkerhet til hvordan dette vil påvirke den interne fordelingen av ressurser og studieplasser. I fagmiljøene forsterkes uroen av en allerede presset ressursituasjonen. Forskerforbundet mener dette er et forhastet vedtak og at implementering av ny finansieringsmodell først bør skje når det foreligger en tilstrekkelig konsekvensvurdering..

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Fremme forslag om opptrapping av basisbevilgningene i tråd målsettingene i Hurdalsplattformen.
- Inkludere en analyse av ressursituasjonen i profesjonsutdanningene, og foreslå tiltak som sikrer at institusjonene og fagmiljøene kan levere på samfunnsoppdraget.
- Fremme forslag om monitorering av hvordan ny finansieringsmodell vil slå ut.

Praksis – vesentlig og ressurskrevende

Det er godt dokumentert at det er utfordringer knyttet til tilgang, kvalitet og relevans i praksisopplæringen. Det eksisterer usikkerhet omkring ansvar, rolle og funksjoner og det er mangel på forpliktende avtaler, kvalitetssikring og hensiktsmessig og/eller tilstrekkelig finansiering. Ulikheter i tradisjoner og behov, forutsetter en bred tilnærming til hva praksis i de aktuelle profesjonsutdanningene skal og kan bestå av, og hvordan kvaliteten kan styrkes. Dette mangfoldet må stortingsmeldingen ivareta.

Praksis er et særlig kostnadsdrivende element og en viktig årsak til at flere av profesjonsutdanningene har vært og er underfinansiert. Det svekker kvaliteten og reduserer muligheten for tett samarbeid mellom profesjonsutdanningen og praksisfeltet.

UH-institusjonene og praksisfeltet har et felles ansvar for at alle studenter får tilbud om veiledet og variert praksis. Tett samarbeid og sterke partnerskap er nødvendig for å sikre økt kunnskap og forståelse av hverandres læringsarenaer og bidrag i den enkelte profesjonsutdanning. Både hospiteringsordninger og mer bruk av delte stillinger er her viktige virkemidler.

Når det gjelder tilgang til praksisplasser, vil Forskerforbundet trekke fram et eksempel fra sosionomutdanningen. Deres praksisfelt, som bl.a. er NAV, helseinstitusjoner og videregående skoler, er ikke lovpålagt å tilby praksisplasser til sosionomstudenter. Det følger heller ikke penger med sosionomstudenter. Dette i motsetning til flere andre profesjonsutdanninger. Her må nasjonale retningslinjers krav til klientkontakt i praksis, følges opp med lovpålagte og økonomisk kompenserte praksisplasser.

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Fremme forslag om hensiktsmessig og fullfinansiert praksis tilpasset den enkelte profesjonsutdanningens egenart.
- Stille krav om at alle profesjonsstudenter sikres veiledet praksis.
- Vurdere behovet for at de ulike praksisfeltenes ansvar for å tilby relevante praksisplasser blir lovpålagt.

Tid til undervisning og forskning

Forskerforbundets Forskermeldingen (2021) og medlemsundersøkelsen fra 2022 viser med all tydelighet at vitenskapelig ansatte ikke har arbeidsbetingelser som sikrer tid til både forskning og undervisning. Arbeidsoppgavene lar seg ikke løse innenfor normalarbeidsdagen og det avsettes gjennomgående for lite tid til undervisning. Vitenskapelig ansatte arbeider i snitt 46 timers arbeidsuke. Merarbeidet er i liten grad kompensert.

Profesjonsutdanningene er undervisningsintensive og vitenskapelig ansatte strekker seg langt for å tilby god undervisning og for å videreutvikle denne. Forskerforbundets medlemsundersøkelse blant lærerutdannere fra 2017 viste at det er stor utviklingsvilje, men at det mangler tid. NOKUTs underviserundersøkelse fra 2021 viser at mange fortsatt mangler pedagogiske kvalifikasjoner. Flere melder om behov for å utvikle sin utdanningsfaglige kompetanse, da særlig med tanke på digital undervisning, varierte undervisningsformer og studentaktive læringsformer. Hele 25 prosent oppgir imidlertid at de ikke eller i svært liten grad har tilgang på økonomiske midler og tid til å gjennomføre dette.

Kuttene i UH-sektoren og for lite ressurser til undervisning, fører til et ytterligere press på forskningsaktivitetene. Det er særlig utfordrende i fagmiljøer som har relativt unge forskningsstradisjoner og hvor det er behov for å bygge både forskningskompetanse og profesjonsrelevant, forskningsbasert kunnskap. De begrensede mulighetene for FoU svekker både kvaliteten og relevansen i utdanningen.

For å kunne bygge sterke forskningsmiljø i profesjonsutdanningene må de ansattes mulighet for forskning- og utvikling styrkes. Hovedregelen må være fast vitenskapelig ansatte i kombinerte stillinger med rett og plikt til både forsknings- og utviklingsarbeid, undervisning og formidling.

Det er videre behov for en fortsatt langsiktig satsing på profesjonsrettet forskning i form av programforskning gjennom forskningsrådet. I tillegg bør en kartlegging av rekrutteringsbehov tilknyttet profesjonsutdanningene følges av nasjonale forskerskoler. Det vil bidra til å sikre Ph.d.-løp med profesjonsfag og utdanningsvitenskap som spesialfelt.

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Fremme tiltak som demper arbeidspresset og sikrer vitenskapelig ansatte realistiske arbeidsplaner. Merarbeid må kompenseres.
- Fremme tiltak som sikrer tilgang til og reell mulighet for kompetanseutvikling tilknyttet undervisningsoppdraget
- Foreslå en kartlegging av vitenskapelige ansattes arbeidsvilkår, herunder tid og ressurser til undervisning, FoU og mulighet for kompetansebygging og karriereutvikling.
- Stimulere til målrettet satsing på profesjonsrettet forskning, inkludert etablering av nasjonale forskerskoler

Rekruttere og beholde

I høringsbrevet spør Kunnskapsdepartementet om det er utfordringer med å rekruttere personer med førstekompetanse til utdanningene. Forskerforbundet viser her til sin undersøkelse blant medlemmer i vitenskapelig stilling fra 2022. Den viser at forskeryrkets attraktivitet taper terreng. Bare 1 av 3 unge forskere, og bare 1 av 5 postdoktorer, vil anbefale andre unge en forskerkarriere. 1 av 3 fast vitenskapelig ansatte vurderer å slutte i academia. Hovedårsakene er høyt arbeidspress, liten mulighet for fast jobb og relativt lav lønn. Dette viser at det er utfordrende både å rekruttere og beholde kjernekompetanse i fagmiljøene som tilbyr profesjonsutdanninger.

Å styrke vitenskapelige ansattes lønns- og arbeidsvilkår er vesentlig for kvaliteten i høyere utdanning og forskning. Flere må ønske å jobbe i academia. Stortingsmeldingen bør kartlegge nærmere innenfor hvilke profesjonsutdanninger det er særlige rekrutteringsutfordringer, hvorvidt dette dreier seg om spesifikke fag og emner og hva det skyldes. Lønnsnivået i henholdsvis videregående opplæring og UH-sektoren er i mange tilfeller en barriere for å rekruttere personer med erfaring fra praksisfeltet i enten delte eller hele stillinger. Utjevning av lønnsforskjellene mellom lektor i skoleverket og i høyere utdanning vil forbedre dette. Tilsvarende er startlønn for stipendiater om lag 100.000 kr under startlønn for nyutdannede profesjonsutøvere med masterutdanning. Dette svekker rekruttering til forskning innenfor profesjonsfagene.

Regjeringens beslutning om å fjerne øremerking av rekrutteringsstillinger er begrunnet i tillitsreformen og argumentet er at institusjonene da fritt kan vurdere om ressursene fortsatt skal benyttes til slike stillinger eller til andre formål. Uten øremerking vil rekrutteringsstillingene bli gjenstand for lokale prioriteringer på virksomhetene. Her etterlyser Forskerforbundet en mer helhetlig analyse av behov og dimensjonering. Når regjeringen samtidig har som mål å øke antall studieplasser innenfor eksempelvis sykepleierutdanningen, må det følges opp med systematisk kompetansebygging av profesjonsutdannere. Det viser at det er nødvendig å videreføre øremerking av rekrutteringsstillinger for å sikre at det utdannes tilstrekkelig forskerrekutter til å møte behovet både i forskningssektoren og i arbeidslivet for øvrig.

I profesjonsutdanningene kan det være en utfordring dersom søkere med utenlandsk bakgrunn i stor grad utkonkurrerer norske søkere med færre akademiske meritter, men langt bredere kontekstuell kompetanse og/eller erfaring fra praksisfeltet. Den kontekstuelle kunnskapen og kjennskap til praksisfeltet det utdannes for er viktig. Her har institusjonene et særlig ansvar for å sette sammen fagmiljø som samlet sett ivaretar krav til både forskningsbasering og profesjonsnærhet. Samtidig må det stilles strenge krav til språkkunnskap og språkopplæring for ansatte med utenlandsk bakgrunn (jfr. også innspill til handlingsplan for norsk som fagspråk).

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Omfatte en drøfting av de viktigste utfordringene for å kunne rekruttere og beholde kvalifisert personale i profesjonsutdanningene, herunder lønn, faglige rammebetingelser mv.
- Inkludere en helhetlig analyse av det fremtidige behovet for rekrutteringsstillinger i profesjonsutdanningene med tilhørende opptrappingsplan som kan sikre nødvendig kompetanseoppbygging.
- Drøfte betydningen av norskkunnskap innen profesjonsutdanningene og for de fremtidige profesjonsutøverne.

Mer systematisk bruk av dosentløpet

Sterk vektlegging av vitenskapelige kvalifikasjoner har medført at færre i fagmiljøene har bakgrunn fra profesjonen de utdanner for. Det utfordrer profesjonsperspektivet i utdanningene. For å videreutvikle utdanningene og styrke deres status, er det likevel nødvendig å opprettholde tilsvarende krav til førstekompetanse i profesjonsutdanningene som i annen høyere gradsutdanning.

Forskerforbundet mener profesjonsutdanningene vil tjene på en mer systematisk bruk av dosentløpet. Det gir profesjonsutdanningene mulighet til å utforme et tilpasset karriereløp med sine særpreg, hvor erfaring fra praksisfelt og utviklingsarbeid kan tillegges vekt. En tydelig dosentstilling med kvalifikasjonskrav på høyt nivå innen undervisning og/eller profesjonsutvikling, vil styrke profesjonsperspektivet og gi gode muligheter for vitenskapelig ansatte som ønsker å vie seg mest til undervisningsoppdraget.

Det er behov for tiltak som gjør at dosentstillingen kan revitaliseres og bli mer attraktiv. Det vil være viktig med tydelige overganger fra UH-lektor til førstelektor og fra førstelektor til dosent. Ved enkelte institusjoner, som OsloMet og HINN, er det utviklet program for førstelektorkvalifisering. Det er viktige å belyse erfaringer med disse. Forskerforbundet viser

også til det pågående arbeidet med revidering av forskrift for ansettelse- og opprykk, hvor det legges vekt på å tydeliggjøre dosentløpet og hvor både undervisningskompetanse, profesjonserfaring og annen utdanningsfaglig bakgrunn er eksplisitt nevnt.

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Omhandle mulige hindringer og tiltak som sikrer gode kvalifiseringsmuligheter og karriereløp for Profesjonsutdannere.
- Inkludere mål og tiltak for mer systematisk bruk av dosentløpet, inkludert mulighet for vurdering av kompetanse fra praksisfeltet/profesjonene.

Kapasitet

Det er generelt et stort behov for arbeidstakere som har gjennomført en profesjonsutdanning, og ikke minst nødvendig med tiltak som styrker rekruttering til de ulike lærerutdanningene. Her var det våren 2023 historisk lave søkertall.

Arbeidskraftsbehov må ikke løses ved å redusere på kravene til kompetanse. Eksempelvis er det etablert flere helsefaglige utdanninger som ikke gir autorisasjon som profesjonsutøver. Dette vil kunne forsterke mangel på kvalifisert arbeidskraft og utfordre krav og forventninger til likeverdige velferdstjenester.

Fleksible tilbud er viktige for at flere skal kunne kvalifisere seg uavhengig av bosted og livssituasjon. Samtidig går profesjonsutøvere inn i yrker med behov for god relasjonskompetanse. Det utvikles best i tett samhandling med medstudenter og profesjonsutdannere på campus og i praksisfeltet. Fleksible utdanningsløp må derfor være samlingsbaserte, og omfanget av fleksible utdanningsløp må balanseres opp mot campusbaserte studier som normalordning. Det må være en forutsetning at fleksible tilbud holder samme krav til kvalitet.

Digitale og fleksible tilbud er ressurskrevende. Foruten investeringer i infrastruktur, må ansatte få kompetanseheving og reell mulighet til å utvikle alternative undervisnings- og læringsformer. Tilsvarende må satsing på livslang læring ikke gå på bekostning av gradstudier eller forsterke presset på de ansatte. Dersom UH-sektoren skal ta et større ansvar for profesjonsrettede etter- og videreutdanningstilbud må kostnadene ved dette legges inn i basisbevilgningen slik Hatlen-utvalget anbefalte.

Forskerforbundet er kritisk til regjeringens forventning om at universiteter og høyskoler skal flytte ressurser mellom fagfeltene for å i større grad imøtekomme det arbeidslivet etterspør. Forskning og høyere utdanning er samfunnsberedskap. Det tilsier langsiktig satsing på faglig bredde i både forskning og utdanning. Derfor må økt kapasitet innenfor særlige prioriterte fagområder skje ved at disse tilføres friske ressurser, slik at ikke øvrige fag- og fagområder står i fare for å svekkes eller legges ned. Et opplagt eksempel her er små og sårbare humaniorafag som er viktige for flere av de integrerte lektorprogrammene.

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Inkludere konkrete tiltak som sikrer at merkostnaden ved å tilby fleksible studietilbud og etter- og videreutdanning finansieres over institusjonenes basisbevilgninger.

- Diskutere muligheter for sterkere arbeidsdeling og samarbeid mellom institusjonene med sikte på best mulig ressursutnyttelse.

Mangfold

Profesjonsutdanninger må så langt som mulig gjenspeile befolkningssammensetning med hensyn til kjønn, etnisitet, sosiokulturell- og økonomisk bakgrunn, bosted, funksjonsevne og livssyn. Mangfold i utdanningene gir et rikere læringsmiljø, rustet studentene for framtidig yrkesutøvelse og styrker kvaliteten i velferdstjenestene.

UH-institusjonene og fagmiljøene må ha kompetanse og ressurser til å ivareta en differensiert studentgruppe på en fullgod måte. I enkelte profesjonsutdanninger, som sosionomutdanningen, kommer en relativt stor andel av studentene fra en sosiokulturelt mindre privilegert bakgrunn. De har gjerne lavere akademisk startkapital, men også erfaringer som vil være viktig i deres senere virke som profesjonsutøver. Dette mangfoldet er ønskelig, men kompliserer undervisningssituasjonen. Mange av studentene har behov for tettere oppfølging, samtidig som underfinansiering fører til flere studenter per faglige årsverk. Det svekker nærheten til studentene, den pedagogiske kvaliteten på undervisningen og øker risikoen for frafall.

Profesjonsutøvere skal virke i en norsk samfunnsmessig kontekst og har behov for å utvikle norsk fagspråk. Det er derfor behov for et rikt tilfang av profesjonsrettende læremidler på norsk. Tilsvarende må det utvikles flere læremidler på samisk som sikrer ivaretagelse av samisk språk og kultur. Det er behov for insentiver og ordninger som gjør det attraktivt og meritterende for vitenskapelig ansatte å skrive eller oversette læreverk (jfr. også innspill til Handlingsplan for norsk som fagspråk).

Forskerforbundet mener stortingsmeldingen må:

- Anslå kompetanse- og ressursbehov som følger med en mer mangfoldig studentgruppe.
- Foreslår insentiver som gjør det attraktivt for ansatte å utvikle læremidler.

Med vennlig hilsen
Forskerforbundet

Guro Elisabeth Lind
Leder

Birgitte Olafsen
Generalsekretær

Saksbehandler: Jorunn Dahl Norgård
+47 402 46 492 | jorunn.dahl.norgaard@forskerforbundet.no